

УДК 330.142.26

Н. О. Окселекко,
асистент кафедри фінансів, Дніпропетровський державний аграрний університет

ОБОРОТНІ АКТИВИ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

N. Okselenko,
assistant of the finance department, Dnipropetrovs'k state agrarian university

CURRENT ASSETS OF AGRICULTURAL ENTERPRISES: THEORETICAL FOUNDATIONS AND PRACTICAL ASPECTS

У статті досліджено підходи до визначення сутності категорії "оборотні активи", розглянуто історіографію даної категорії та запропоновано авторське визначення оборотних активів сільськогосподарських підприємств, що забезпечить формування адекватного сприйняття агрегованої інформації суб'єктами підприємницької діяльності та побудову теоретичного підґрунтя для подальшого дослідження оборотних активів як економічної категорії. Узагальнення різних поглядів на економічний зміст категорії "оборотні активи" надало можливість виділити три основні підходи. Для більш повного розкриття сутності даної категорії автором встановлено гармонізацію понять "оборотні засоби", "оборотний капітал", "оборотні кошти" та "оборотні активи". Досліджуючи сутність категорії "оборотні активи сільськогосподарських підприємств", стверджується, що вони є економічною категорією, яка поєднує теоретичні та практичні аспекти, серед яких, автором виділені чотири аспекти: економічний, юридичний (правовий), управлінський, стратегічний.

In the article it is investigated the approaches to the determining of the nature of "current assets" category, it is considered historiography of this category and it is proposed the author's definition of the current assets of the agricultural enterprises which promotes the formation of adequate perception of aggregate information by entrepreneurs and building of a theoretical foundation for further study of current assets as an economic category. Generalization of the different views on the economic content of the "current assets" category gave an opportunity to identify three main approaches. For the complete disclosure of the nature of that category it is established by the author harmonization of "floating assets", "working capital", "circulating assets" and "current assets" concepts. Exploring the nature of "current assets of the agricultural enterprises" category, it is confirmed that is an economic category, which combines theoretical and practical aspects, among them, the author identified four aspects: economic, juridical (legal), managerial and strategic.

Ключові слова: оборотні активи, оборотний капітал, категорія, сільськогосподарське підприємство, фінансовий стан.

Key words: current assets, working capital, category, agricultural enterprise, financial condition.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

Ринкова модель господарювання України передбачає реформування усієї існуючої системи управління підприємством, зумовлює необхідність нового підходу до поглибленого дослідження питань сутності оборотних активів та вивчення тих функцій, які вони виконують у господарській діяльності сільськогосподарських підприємств.

Раціональне використання оборотних активів є одним з ключових факторів підвищення темпів розвитку сільськогосподарського підприємства, зниження собівартості продукції, підвищення ефективності виробництва й конкурентоспроможності. А для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації

продукції, кожне підприємство повинно мати чітко сформований механізм управління оборотними активами, але це також неможливо без розуміння сутності цієї категорії. Адже у процесі теоретичного вивчення цього поняття стає можливим виявлення існуючих взаємозв'язків серед найважливіших та найвпливовіших факторів виробничо-господарської діяльності. Тому питання теоретичного дослідження визначення сутності оборотних активів не втрачає своєї актуальності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Наукова постановка і розробка окремих аспектів досліджуваної проблеми знайшли відображення у працях вітчизняних і зарубіжних

учених-економістів: Л. Аврамчук, І. Бланка, Е. Бриґхема, В. Ковальова, Л. Павлової, А. Поддєрьогіна, Р. Сороки, Є. Стоянової, К. Ізмайлової та інших. Незважаючи на це в даний час немає єдності поглядів на економічний зміст категорії "оборотні активи". Проблема визначення економічної сутності оборотних активів продовжує залишатися гостро дискусійною. Її вирішення має не тільки теоретичне значення, а буде слугувати важливим етапом на шляху поглиблення розуміння можливостей впливу оборотних активів на фінансовий стан підприємства і стане відправною точкою удосконалення управління ними. Тому дослідження оборотних активів починається із з'ясування їх економічної сутності.

МЕТА СТАТТІ

Мета та завдання статті — дослідити та надати характеристику підходів до визначення сутності категорії "оборотні активи", дослідити історіографію даної категорії та запропонувати авторське визначення оборотних активів сільськогосподарських підприємств, що забезпечить формування адекватного сприйняття агрегованої інформації суб'єктами підприємницької діяльності та побудову теоретичного підґрунтя для подальшого дослідження оборотних активів як економічної категорії.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Економічні категорії, як відомо, це найважливіші поняття економічної науки, що відбивають істотні сторони економічних процесів і явищ [5, с. 237]. Кожна категорія виражає окремі сторони економічних відносин, а в сукупності вони характеризують економічний лад суспільства в цілому.

Не можна заперечувати того, що категорії ніколи не закріплюються в одній, незмінній формі: вони створюються, потім у чомусь змінюються, відбиваючи тим самим свою залежність від розвитку економічних явищ та процесів та більш поглибленого їхнього вивчення.

Економічну сутність певних економічних явищ не можна розкрити як результат експерименту, але можна сформулювати як результат аналізу й синтезу багатьох експериментальних і теоретичних робіт, що розглядають економічне явище з різних сторін.

В економічній літературі зустрічається різноманіття трактувань і визначень оборотних активів. Різні наукові джерела дають не тільки неоднакове трактування, але й по-різному на-

зивають дану категорію. Деякі вчені-економісти спрощено трактують їх як "предмети праці", "матеріальні активи", "гроші, що обертаються". У сучасній літературі як синоніми оборотних активів вживаються такі терміни як оборотний капітал, оборотні кошти, оборотні засоби, мобільні активи, поточні активи, робочий капітал. Усе це дає підстави стверджувати, що різні трактовки відображають існуючу складність тих економічних явищ, які відображає зміст категорії "оборотні активи". Оскільки в економічній літературі подано велику кількість визначень оборотних активів, є необхідність у їхньому узагальненні та деякому уточненні.

У деяких економічних літературних джерелах відсутнє чітке визначення поняття оборотних активів, тобто вони розглядається як дві взаємозалежні економічні категорії: оборотні фонди й фонди обігу [9, 13]. Найчастіше терміни "оборотні активи", "оборотні засоби", "оборотні кошти", "оборотний капітал", "поточні активи" багатьма авторами ототожнюються. Наприклад, у визначенні оборотних коштів Н.Н. Селезньова вказує, що засоби, інвестовані організацією в поточні операції протягом кожного циклу, є оборотними коштами або поточними активами [12].

Круш П.В. визначає оборотні активи як поточні, тобто такі, які постійно обертаються у підприємницькій діяльності [10, с. 189]. Круш П.В. також дає визначення категорії оборотні засоби як частини фінансових ресурсів підприємства [10, с. 193—194] і зазначає, що ця економічна категорія більш широка, ніж оборотні виробничі фонди [10, с. 193].

Ковальов В.В. вказує на те, що "термін оборотний капітал належить до поточних активів підприємства" [8]. Андрійчук В.Г. зазначає, що за своїм економічним змістом категорія оборотного капіталу може бути визначена як сукупність оборотних фондів і фондів обігу (у вітчизняній науці і практиці, замість поняття "оборотний капітал" використовувалося поняття "оборотні засоби". За своїм економічним змістом вони ідентичні) [4]. Таким чином, більшість сучасних авторів оборотні активи ототожнюють із оборотними коштами, оборотними засобами, поточними активами, а також з оборотним капіталом, вважаючи його синонімом у трактуванні зарубіжних економістів.

Ізмайлова Н.В. вважає, що економічна сутність оборотних активів полягає у втілених в них грошових коштах, які повністю споживаються чи реалізуються впродовж одного виробничого циклу (або протягом 12 місяців) при

Оборотні фонди	Частина продуктивного капіталу, вартість якого повністю переноситься на вироблений товар і повертається в грошовій формі після його реалізації	Оборотні кошти – це фінансовий термін, що позначає ресурси, вкладені в активи підприємства у вигляді грошових коштів, дебіторської заборгованості, запасів.
Фонди обігу		
Оборотні засоби	Оборотний капітал	Оборотні кошти
Оборотні активи		
Всі управлінські рішення викликають зміни в розмірах і структурі оборотних активів		

Рис. 1. Гармонізація понять "оборотні засоби", "оборотний капітал", "оборотні кошти" та "оборотні активи"

здійснені операційної, фінансової та інвестиційної діяльності, що сприяє безперервності виробничо-комерційного циклу, а також дозволяє підтримувати достатній рівень ліквідності і прибутковості підприємства [6].

Професор Катан А.І. надає наступне визначення категорії "оборотні активи": Оборотні активи являють собою сукупність матеріально-речових цінностей і грошових активів, які беруть участь у створенні продукту, повністю споживаються у виробничому процесі і переносять свою вартість на вироблений продукт повністю впродовж дванадцяти місяців або одного операційного періоду [7, с. 240].

Відсутнє також чітке тлумачення поняття оборотних активів в офіційних нормативних документах. Згідно з Господарським [1, ст. 139] та Цивільним [2, ст. 191, п. 2] кодексами України до складу підприємства як єдиного майнового комплексу входять усі види майна, призначені для його діяльності, включаючи ...сировину, продукцію, права вимоги, борги... [2, ст. 356] і залежно від економічної форми, якої набуває майно у процесі здійснення господарської діяльності, майнові цінності належать до основних фондів, оборотних засобів, коштів, товарів [1, ст. 139, п. 2].

У популярній економічній енциклопедії зазначається, що термін "активи" введений у міжнародну практику бухгалтерського обліку й статистики відповідно до нового міжнародного стандарту національного рахівництва, схваленим Соціальною та економічною радою ООН в 1993 р. Цим терміном охоплюються терміни, які широко вживалися раніше — "засоби", "фонди", "майно" та інші елементи нагромадження [11].

Підсумовуючи вищенаведене зазначимо, що у сучасних економічних умовах поняття "оборотні засоби" вважається застарілим. Реформування вітчизняної системи обліку й звітності з метою наближення її до міжнародних стандартів зумовили появу терміна "оборотні активи" підприємства.

Так, в Україні нормативно-правовими актами, зокрема Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" визначаються оборотні активи як грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу [3].

До оборотних засобів деякі автори відносять витрати майбутніх періодів. Разом з тим, оборотні активи, згідно з діючим Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 2 "Баланс" витрати майбутніх періодів не включають.

Більш повно сутність категорії оборотні активи розкривається через порівняння і встановлення гармонізації понять "оборотні засоби", "оборотний капітал", "оборотні кошти" та "оборотні активи" (рис. 1).

Дослідження існуючих у нормативних документах та літературних джерелах визначення категорії "оборотні активи підприємства" дозволяє стверджувати про наявність різних поглядів на його економічний зміст. Їхнє узагальнення дало можливість виділити три основні підходи:

— оборотні активи є сукупністю оборотних виробничих фондів і фондів обігу в грошовому вираженні;

— оборотні активи визначаються як вартість або грошові кошти, авансовані для утворення оборотних виробничих фондів і фондів обігу;

— оборотні активи визнаються активами, що призначені для виробничого споживання чи реалізації протягом операційного циклу.

Слід зазначити, що у визначеннях категорії "оборотні активи" є багато спільного як за змістом, так і за методами впливу на об'єкт управління, в ролі якого в даному випадку виступають оборотні активи сільськогосподарських підприємств, а авансована в них вартість — це оборотний капітал підприємства.

У переважній частині економічних праць оборотні активи розглядаються або як виключно економічна категорія, і тоді на перший план висувається їх матеріально-речовинна сторона; або як суто фінансова категорія, і тоді переважна увага приділяється джерелам формування оборотних активів. Між тим, двоїстість природи оборотних активів полягає у їх як матеріально-речовинній, так і у вартісній або грошовій характеристиках, у тому, що активи є і джерелом, і результатом діяльності підприєм-

ства незалежно від специфіки виробничої діяльності. Тобто, оборотні активи завжди відображають характер розміщення інвестованого капіталу у процесі господарської діяльності. Крім того в багатьох визначеннях оборотних активів відсутня конкретизація кінцевої мети їхнього використання.

Дослідження сутності категорії "оборотні активи сільськогосподарських підприємств", показали, що вони представляють собою економічну категорію, що поєднує певні теоретичні та практичні аспекти.

Аспект (лат. *aspectus* — вигляд, погляд) — точка зору, з якої сприймається або оцінюється те чи інше явище, предмет, подія. Вважаємо необхідним виділити чотири аспекти: економічний, юридичний (правовий), управлінський, стратегічний (рис. 2).

Економічний аспект вивчення потребує використання єдиної методології визначення сутності та вартісного змісту оборотних активів сільськогосподарських підприємств, а також дослідження функцій, які вони виконують на стадіях кругообігу і у фазах відтворення. Як економічний ресурс, який використовується в господарській діяльності сільськогосподарських підприємств, оборотні активи характеризуються особливою циклічністю. Носієм їх характеристики виступає як сукупний комплекс оборотних активів, сформованих сільськогосподарським підприємством, так і окремі їх види, представлені предметами праці. При цьому, така їх потенційна характеристика, як виробництво, може бути реалізована лише в комплексі з використанням інших економічних ресурсів сільськогосподарського підприємства, в першу чергу — трудових ресурсів та засобів праці.

Юридичний (правовий) аспект вказує на те, що деякі елементи оборотних активів сільськогосподарських підприємств, наприклад дебіторська заборгованість, пов'язані з юридични-

Рис. 2. Основні аспекти категорії "оборотні активи"

ми правами, включаючи право на володіння. Згідно з П(С)БО 2 "Баланс" до активів, в тому числі оборотних, відносяться тільки ті економічні ресурси, які повністю контролюються підприємством. Під таким контролем розуміється право власності на економічні ресурси або в окремих, передбачених законодавством, випадках — право власності відповідними їх видами. Економічні ресурси, які використовуються підприємством, але ним не контролюються, активами не являються. Це стосується, в першу чергу, використовуваних трудових ресурсів, а також майнових цінностей, які орендує підприємство. Як контрольовані економічні ресурси оборотні активи сільськогосподарського підприємства є носієм прав власності. В цій ролі вони можуть виступати носієм усіх форм цієї власності — приватної, колективної, муніципальної, державної.

Управлінський аспект реалізується шляхом створення інформаційної системи для внутрішнього управління оборотними активами сільськогосподарського підприємства і фокусує увагу на майбутніх результатах, тобто передбачає проведення перспективного аналізу оборотних активів з метою створення моделі управління ними. Управлінський аспект також реалізується завдяки впровадженню в аналітичний процес створених моделей управління основними елементами оборотних активів, концентрує увагу на реєстрації і класифікації фінансових операцій та підготовці фінансових

звітів, і передбачає проведення ретроспективного аналізу оборотних активів сільськогосподарських підприємств з метою врахування одержаних результатів у майбутньому.

Стратегічний аспект полягає у тому, що цільовою установкою політики управління оборотними активами сільськогосподарських підприємств є визначення їх обсягу й структури, джерел їхнього формування й співвідношення між ними, достатнього для забезпечення довгострокової виробничої й ефективної фінансової діяльності підприємства. Прийняття інвестиційних і фінансових рішень у процесі ведення підприємницької діяльності тісно пов'язане з управлінням оборотними активами сільськогосподарських підприємств, оскільки наявність певної величини й динаміки їх стану є одним з важливих критеріїв при виборі оптимальних управлінських рішень. В усі періоди життєвого циклу сільськогосподарського підприємства: від залучення ресурсів для створення або розширення бізнесу до моменту ліквідації або реорганізації — оборотні активи завжди виступають необхідним атрибутом діяльності сільськогосподарського підприємства. Вони формуються для конкретних цілей здійснення господарської діяльності у відповідності до місій та стратегій економічного розвитку сільськогосподарського підприємства і в формі сукупних майнових цінностей характеризують основу його економічного потенціалу.

Між окремими аспектами категорії оборотні активи сільськогосподарських підприємств існує відносно тісний взаємозв'язок. Стабільний фінансовий стан та розвиток сільськогосподарського підприємства базується на впровадженні прогресивних управлінських рішень щодо підвищення ефективності використання оборотних активів.

Таким чином, термін "оборотні активи сільськогосподарських підприємств" на сучасному етапі розвитку економічної науки повинен відображати всі чотири аспекти діяльності сільськогосподарського підприємства, врахувати ціль діяльності підприємства, економічні умови та особливості функціонування сільськогосподарських підприємств та роль оборотних активів в процесі відтворення.

Обов'язковою умовою функціонування оборотних активів сільськогосподарських підприємств є їх безперервний рух або оборот активів. На підставі даної умови виділяється окрема економічна категорія — поточні активи. Великий економічний словник трактує дану категорію наступним чином: поточні активи — це бухгалтерський термін для позначення ак-

тивів, які постійно обертаються в процесі підприємницької діяльності.

З урахуванням досліджених визначень поняття оборотні активи, їх історіографії, виділення нами теоретичних та практичних аспектів категорії оборотні активи та виходячи з перелічених вище умов функціонування сільськогосподарських підприємств, вважаємо за необхідне, запропонувати таке визначення: оборотні активи сільськогосподарських підприємств — це група мобільних активів, призначена для реалізації чи споживання протягом операційного циклу або протягом дванадцяти місяців з дати балансу, величина яких визначається внутрішніми і зовнішніми факторами, а їх ефективне розміщення й використання забезпечує розвиток підприємства на основі зростання прибутку при збереженні ліквідності, платоспроможності й фінансової стійкості в умовах припустимого рівня ризику.

Таке визначення, у порівнянні з тими, що даються у національних стандартах обліку та науковій літературі, більш чітко визначає функціональну роль та місце оборотних активів сільськогосподарських підприємств у формуванні внутрішньогосподарських відносин на підприємствах. У цьому визначенні підкреслена роль оборотних активів як фінансового важеля управління поточною господарською діяльністю сільськогосподарського підприємства; підкреслена їх роль в забезпеченні платоспроможності, рентабельності й інших цільових результатів фінансово-господарської діяльності підприємства.

Запропоноване визначення оборотних активів сільськогосподарських підприємств комплексно поєднує базові визначення з урахуванням специфіки функціонування сільськогосподарських підприємств та охоплює вплив зовнішніх і внутрішніх факторів.

ВИСНОВКИ

Проблема визначення економічної сутності оборотних активів продовжує залишатися дискусійною та має не тільки теоретичне значення. Рішення цієї проблеми стане важливим кроком на шляху поглиблення розуміння можливостей впливу оборотних активів на фінансовий стан підприємства і послужить відправною точкою удосконалення управління ними. Отже, оборотні активи — це не тільки сукупність предметів праці, вони є такою сукупністю активів, елементи якої найтіснішим чином функціонально взаємопов'язані в одне ціле на основі реалізації ними якоїсь однієї функції; всі вони, як і все ціле, спрямовані на виконання конкретного господарського завдання.

Література:

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р. Сайт "Законодавство України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. Сайт "Законодавство України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс", затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.1999 р. № 87 (зі змінами) Сайт "Законодавство України" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua
4. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: підручник. — 2-ге вид., доп. і переробл. / В.Г. Андрійчук. — К.: КНЕУ, 2004. — 624 с.
5. Большой экономический словарь / Под ред. А.Н. Азрилияна. — 2-е изд. доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 1997. — 864 с.
6. Измайлова Н.В. Управління оборотними активами підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.08 / Н.В. Измайлова. — Гроші, фінанси і кредит Київ. — 2009. — 20 с.
7. Катан Л.І. Фінансування і кредитування підприємств АПК: навчальний посібник / Л.І. Катан, Ю.В. Масюк, С.О. Корецька та ін. — К.: ТОВ "ДКС центр", 2012. — 300 с.
8. Ковалев В.В. Финансовый анализ: методы и процедуры / В.В. Ковалев. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 560 с.
9. Коростелева Е.М. Основы экономики организации планирования и учета народного хозяйства / Е.М. Коростелева. — М.: "Экономика". — 1982. — 588 с.
10. Круш П.В. Капітал, основні та оборотні засоби підприємства: навчальний посібник / П.В. Круш, П.В. Клименко, В.І. Подвігіна, В.О. Гуревич. — К.: Центр учбової літератури, 2008. — 328 с.
11. Популярная экономическая энциклопедия [Ред. кол.: А.Д. Некипелов, В.С. Автономов, О.Т. Богомоллов, С.П. Глинкина и др.] — М.: Большая Российская энциклопедия, 2001. — 367 с.
12. Селезнева Н.Н. Финансовый анализ: учебное пособие. / Н.Н. Селезнева, А.Ф. Ионова. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2002. — С. 343.
13. Семенда Д.К. Аграрна економіка: підручник / Д. К. Семенда, О.І. Здоровців, П.С. Котик, О.О. Школьнік, О.Л. Бурляй, М.А. Коротєєв, Л.Ф. Бурик, А.П. Бурляй, А.І. Кисіль. — Умань, 2005 — 318 с.

References:

1. Business code of Ukraine (2003), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/436-IV> (Accessed 16 January 2003).
  2. Civil Code of Ukraine (2003), available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-IV> (Accessed 16 January 2003).
  3. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Regulation (standard) of accounting 2 "Balance"", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua> (Accessed 31 March 1999).
  4. Andriychuk, V.H. (2004), *Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv* [Economy of agricultural enterprises], 2nd ed, KNEU, Kyiv, Ukraine.
  5. Azrylyian, A.N. (1997), *Bol'shoj ekonomicheskyj slovar'* [Big economic dictionary], 2nd ed, Ynstytut novoj ekonomyky, Moscow, Russia.
  6. Izmajlova, N.V. (2009) "Current assets management of enterprises", Ph.D. Thesis, Money, finance and credit, Vadim Getman National Economic University of Kyiv, Kyiv, Ukraine.
  7. Katan, L.I., Masiuk, Yu.V. and Korets'ka, S.O. (2012), *Finansuvannia i kredytuvannia pidpriemstv APK* [Financing and crediting of agricultural enterprises], TOV "DKS tsentr", Kyiv, Ukraine.
  8. Kovalev, V.V. (2003), *Fynansovyj analiz: metody y protsedury* [Financial analysis: methods and procedures], Fynansy y statystyka, Moscow, Russia.
  9. Korosteleva, E.M. (1982), *Osnovy ekonomyky orhanyzatsyy planyrovanyia y ucheta narodnoho khoziajstva* [Basics of economy organization of planning and accounting of national economy], Ekonomyka, Moscow, Russia.
  10. Krush, P.V., Klymenko, P.V., Podvihina, V.I. and Hurevych V.O. (2008), *Kapital, osnovni ta oborotni zasoby pidpriemstva* [Capital, fixed and current assets of enterprise], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
  11. Nekypelov, A.D., Avtonomov, V.S., Bohomolov, O.T. and Hlynkyna, S.P. (2001), *Populiarnaia ekonomicheskaia entsyklopedyia* [Popular economic encyclopedia], Bol'shaia Rossyjskaia entsyklopedyia, Moscow, Russia.
  12. Sелезнева, N.N. and Yonova, A.F. (2002), *Fynansovyj analiz* [Financial analysis], YuNYTY-DANA, Moscow, Russia.
  13. Semenda, D.K., Zdorovtsiv, O.I., Kotyk, P.S. and Shkol'nyj, O.O. (2005), *Ahrarna ekonomika* [Agricultural economics], Sofiia, Uman', Ukraine.
- Стаття надійшла до редакції 13.11.2013 р.*